

کنش متقابل رفتار و فضا در فضای عبادی و شبستان مسجد (مطالعه موردی شبستان بیت الشتاء و
شبستان عباسی در مسجد جامع (عتیق) اصفهان)
مجید صالحی نیا^{۱*}، فاطمه شاهمرادی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مطالعات معماری ایران (اصفهان، سپاهان‌شهر، بلوار غدیر، مجتمع مهتاب، واحد ۴۰۱)

۲- دکتری معماری و عضو هیئت علمی دانشگاه هنر اصفهان (اصفهان، خیابان استانداری، دانشگاه هنر اصفهان)

خلاصه

مسجد جامع (عتیق) اصفهان در محله دردمشت اصفهان واقع شده است. این مسجد از گذشته تاکنون مورد استقبال مردم برای عبادت و سایر فعالیتهای فرهنگی، سیاسی و اجتماعی قرار گرفته است. شبستان مسجد به عنوان یک فضای داخلی و محل برگزاری نماز جماعت و فردی از جمله مهمترین فضاهای مسجد به شمار می‌رود. بررسی معماری شبستانهای مسجد جامع (عتیق) و کنش متقابل رفتار و فضا و همچنین پی بردن به نکاتی در معماری آنها که منجر به استقبال مردم از این فضاها شده است می‌تواند در طراحی بهتر فضای داخلی مساجد و مکانهای عبادی راهگشا باشد. در حال حاضر نماز جماعت به هنگام زمستان در شبستان بیت‌الشتاء و تابستانها در شبستان عباسی برگزار می‌گردد. این دو شبستان از نظر معماری دارای تفاوتی هستند. در این پژوهش کوشیده شده است ضمن بررسی تأثیر ویژگیهای معماری این دو شبستان بر رفتار عبادت‌کنندگان، با یکدیگر مورد مقایسه نیز قرار گیرند. نتایج اولیه پژوهش از طریق کار میدانی شامل "مشاهده رفتارها" و "اندازه‌گیری ابعاد فضا" بدست آمده است و در مرحله بعدی با انجام تحلیلهایی بر روی این کمیت‌های فضایی به کیفیتهای فضایی اشاره شده است. سوال پژوهش این است که معماری شبستان بیت‌الشتاء و عباسی بر رفتار استفاده‌کنندگان چه تأثیری دارد؟ نتایج پژوهش نشان می‌دهند تعداد افراد بیشتری تمایل به نشستن در کنار ستون در شبستان بیت‌الشتاء دارند. علت این امر تفکیک فضایی بیشتر در شبستان بیت‌الشتاء، وجود محور قوی در این شبستان و عدم تمایل نمازگزاران به حضور در این محور و همچنین فرم ستون و ابعاد آن می‌باشد. مشاهدات نشان می‌دهد که مردان، احتمالاً به دلیل هیجان خواهی بیشتری که نسبت به زنان دارند، در قسمتهای جلویی شبستان و دور از درب ورودی می‌نشینند. همچنین مردان احتمالاً به دلیل فضای شخصی بزرگتری که دارند، نسبت به زنان، فاصله بیشتری از یکدیگر می‌گیرند.

کلمات کلیدی: روانشناسی محیطی، فضای عبادی، مسجد جامع (عتیق) اصفهان، شبستان بیت‌الشتاء، شبستان عباسی.

۱. مقدمه

مسجد جامع (عتیق) اصفهان، واقع در محله دردمشت اصفهان، روزانه مورد استفاده تعداد بسیاری از افراد بومی و غیر بومی به منظور برگزاری نماز جماعت و یا عبادت به صورت فردی قرار می‌گیرد. در حال حاضر نماز جماعت در تابستانها در شبستان عباسی و در فصل زمستان در شبستان بیت‌الشتاء برگزار می‌گردد. با توجه به استقبال گسترده مردم از مسجد

* Email: salehinia@au.ac.ir